

CONKBAYIRI MUHAREBELERİ

Mürvet Mutlu KARAKAYA

Conkbayırı Muharebeleri, 6-10 Ağustos 1915 tarihleri arasında Türk birlikleri ile başta Yeni Zelanda olmak üzere İngiliz kuvvetleri arasında geçen şiddetli çatışmalardır. Bu muharebeler İtilaf Devletleri'nin Anafartalar Bölgesi'nde gerçekleştirdiği ikinci büyük çıkarma ile eş zamanlı ilerleyerek Çanakkale Cephesi'nde stratejik üstünlük sağlama ve nihayetinde İstanbul'a ulaşma planlarının bir parçası olarak başlamıştır. Conkbayırı, bu planlar çerçevesinde ele geçirilmesi hedeflenen en önemli noktalardan biri olmuştur. Yeni Zelanda birliklerinin öncülüğünde başlatılan taarruzlara, İngiliz birlikleri de destek vermiştir. Ancak asıl çarpışmalar, Türk askerleriyle Yeni Zelandalılar arasında yaşanmıştır. Bölgedeki en kritik anlardan biri, 10 Ağustos sabahı Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle düzenlenen ani Türk taarruzudur. Bu taarruz sonucunda düşman birlikleri Conkbayırı'ndan geri püskürtülmüş, böylece İtilaf Devletleri'nin İstanbul'a ulaşma umutları büyük ölçüde sona ermiştir. Her ne kadar savaşın ardından yıllar geçse de, bölgedeki çatışmaların izleri silinmemiş ve İngilizler tarafından, savaş döneminde en ileriye ulaştıklarını iddia ettikleri mevkiye, mütareke ve işgal dönemleri sürecinde bir “Yeni Zelanda Anıtı” inşa edilmiştir.

6-10 Ağustos 1915 tarihleri arasında Conkbayırı ve çevresinde yaşanan muharebeler, İtilaf Devletleri'nin Anafartalar üzerinden gerçekleştirmeye çalıştığı stratejik taarruzun en yoğun ve belirleyici safhalarından birini teşkil etmektedir. Söz konusu döneme dair askeri ve tarihî kaynaklarda genellikle “*Conkbayırı Muharebeleri*” ifadesi kullanılsa da, özellikle 10 Ağustos 1915 tarihinde gerçekleştirilen Türk karşı taarruzu, içeriği ve sonuçları itibarıyla diğer çatışmalardan ayrılmaktadır. Bu nedenle bölgede sorumluluk üstlenmiş komutanlardan Yarbey Cemil Bey (Conk), 10 Ağustos sabahı gerçekleşen bu yoğun süngü taarruzunu ayrı bir kavramsallaştırmaya tabi tutarak “*Süngü Hücumu*” şeklinde adlandırmış; bu tanımlama zamanla tarih literatüründe de yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Boğaz boğaza ve yakın mesafeli muharebe koşullarında cereyan eden bu taarruz, sadece muharebe alanındaki üstünlüğün sağlanmasında değil, aynı zamanda Çanakkale Cephesi'nin genel seyri üzerinde belirleyici bir etki yaratmıştır.

6-10 Ağustos 1915 Arasında Yaşanan Olaylar

İngilizlerin İstanbul'a ulaşma amacıyla 25 Nisan 1915'te başlattığı Gelibolu Çıkarması, Temmuz 1915'te tam bir çıkmaza girmiştir. İngiliz hükûmeti çıkarmanın çok kolay sonuç vereceğini düşünürken çıkarma kuvvetleri çok az bir ilerlemeden sonra ummadığı bir direnişle karşılaşmış ve bulunduğu yere çakılmıştır. Çıkarmadan

yaklaşık üç ay sonra, gerek bölgedeki komutanların sıkıştırmaları ve gerekse diğer cephelere göre Çanakkale'yi amaçlarına daha uygun bir cephe olarak görmeleri sonucunda, yeni kuvvetler göndererek cepheyi destekleme kararı almışlardır. Bu defa Ağustos 1915'ten itibaren Yarımada'nın kuzeyine yönelmiş, bölgede var olan birlikleri yeni birliklerle destekleyerek Arıburnu ve Anafartalar tarafından çıkarma yapmayı planlamışlardır. Bu amaçla yeni kurulan 9'uncu Kolordunun Anafartalar tarafına, Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni birliklerinin ise Conkbayırı tarafına çıkarma yapması kararlaştırılmıştır. Önceleri Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood, hedefin Kocaçimen Tepe olması fikrini özellikle kabul etmemiş, doğrudan Conkbayırı'nın hedef alınmasını istemiştir. Çünkü Kocaçimen Tepe bölgenin en yüksek noktası olsa da ulaşılması ve korunması zor bir konumdadır. Buna karşılık Conkbayırı ele geçirilirse Kilitbahir Platosu'na ulaşılacak ve boğaz kontrol altına alınabilecektir. Ancak daha sonra planlarda ve birlik dağıtımlarında yapılan değişikliklerle yine asıl hedef Conkbayırı olmak üzere, Kocaçimen Tepe'nin de ele geçirilmesi gündeme alınmıştır. Yapılacak harekâtın başarısızlığında bu kararın etkisinin büyük olduğu sonradan anlaşılabacaktır.

Conkbayırı istikametinde çıkarma yapacak olan ve General Godley tarafından komuta edilen Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni, 13'üncü Tümen, 29'uncu Tugay, 29'uncu Hint Tugayı, Ma-

ori Müfrezesi ve bir obüs tugayı ile desteklenerek 20.000 kişilik bir kuvvet hâline gelmiştir. Arıburnu bölgesinde toplamada 37.000 kişilik bir kuvvet bulunmaktadır. Yeni birliklerin karaya çıkarılması ise İngiliz komutanların bile son ana kadar bilmediği bir şekilde, büyük bir gizlilikle yapılmıştır. Dolayısıyla 3, 4 ve 5 Ağustos günlerinde yapılan çıkarmadan Türk tarafının da haberi olamamıştır. Ancak diğer taraftan, Türk komutanlar da bazı gözlem ve istihbarat faaliyetlerinde bulunarak tahminleri doğrultusunda birliklerini düzenlemiştir. Bunlardan bir tanesi, 19'uncu Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal'in ileri görüşünü göstermek açısından dikkat çekicidir. Mayıs sonu, haziran başı gibi erken bir dönemde konuşlanma planları değiştirilirken Sazlıdere'nin hangi birliğin sorumluluğu altında olduğu açıklığa kavuşturulmamıştır. Mustafa Kemal Bey, yeni çıkarmanın buradan yapılacağını tahmin ettiği için Sazlıdere'nin önemli konumu sebebiyle 3'üncü Kolordu Komutanı Esat Paşa'yı ısrarla uyararak, verilen emrin Sazlıdere ile ilgili bölümlerinin detaylı ve açık hâle getirilmesini istemiştir. Bu durum her ne kadar Esat Paşa'nın hoşuna gitmemişse de Sazlıdere'yi de içine alan Ağıldere Müfrezesini kurarak sorunu çözmüştür. İlerleyen süreçte çıkarma bu bölgeden başlayınca Mustafa Kemal Bey'in haklı olduğu görülmüştür.

6 Ağustos akşamı hem Arıburnu hem de Anafarta Limanı'ndan çıkarma başlamıştır. Arıburnu çıkarmasını yöneten Godley, kuvvetlerini Conkbayırı ve Kocaçi-

men kolları olarak ikiye ayırmış, sonra bunları da öncü (örtü) ve taarruz kuvvetleri olarak yine ikiye bölerek dört koldan harekete geçmiştir. Bu kuruluştan anlaşılacağı gibi öncü kuvvetler ileri karakol konumundaki Türk birliklerini bertaraf edip yolu açacak, taarruz birlikleri de asıl hedefe doğru ilerleyecektir. Bu sırada ana hedefe giden ilerlemeyi gizlemek ve Türk kuvvetlerini bölerek birbirine yardım etmesini engellemek için Seddülbahir'de, Kanlısırt'ta ve Cesarettepe'de askerî literatürde "*tespit taarruzu*", "*gösteriş taarruzu*" gibi isimlerle anılan, aldatmaya yönelik harekâtlar gerçekleştirilmiştir. Ancak bunlar amacını aşarak çok kanlı muharebeler hâline dönüşmüştür.

Conkbayırı'nı hedef alan General Russel komutasındaki öncü kuvvetler akşam 22.00'de ilerlemeye başlamıştır. Önemli miktarını Yeni Zelanda Atlı Piyadelerinin oluşturduğu bu kuvvetin yolu üzerinde, bir Türk ileri karakolu olan Halid ve Rıza Tepesi bulunmaktadır. Türk birliklerinin 6 Ağustos konuşlanmasına göre Halid ve Rıza Tepesi'ni de içine alacak şekilde Ağıldere ve Sazlıdere arasına 14'üncü Alay'ın 1'inci Taburu bulunmaktadır. Alayın 2'nci ve 3'üncü taburları ise Yayla Tepe'den Asmadere tarafına doğru Büyük Anafarta Köyü'ne yakın bir alana yerleşmiştir. 32'nci Alay'ın 1'inci Taburu da aynı bölgeye destek olmak üzere gelmiştir. İngilizler, ilerleme yolları üzerindeki bu karakolu ele geçirebilmek için bir şaşırtma planını, çok daha önceden uygulamaya başlamıştır. Harekâtan

bir süre önce başlayan bu plana göre harp gemilerinden biri, projektör ışığını açarak tepeyi hep aynı saatte ve hep aynı süreyle bombalamaktadır. Türk askeri, ateş başlayınca kendini korumak için geri çekilmekte ve bitince yerine geri dönmektedir. Ancak bu defa çıkarma yapan birliklerden, Auckland Atlı Piyadeleri tepenin altına kadar yanaşmış ve bombardımanın daha ileriye yönlendirilmesiyle Türk siperlerine girmiştir. Bu şekilde devam eden ani baskınlarla Pilav Tepe, Keskin Tepe ve Yayla Tepe de ele geçirilmiştir. Bu bölgede baskına uğraması gereken birlik aslında 14'üncü Alay 1'inci Taburken Mustafa Kemal Bey'in emrine girmek üzere saat 19.00'da yola çıkmış, yerini 2'nci ve 3'üncü taburlara bırakmıştır. Çünkü 19'uncu Tümen'den bir tabur Kuzey Grubu emrine gönderilmiş, Kuzey Grubu Komutanlığı da bunun yerine 14'üncü Alay 1'inci Taburu 19'uncu Tümen emrine yollamıştır. Bu nedenle bölgeyi koruma görevini devralan 2'nci ve 3'üncü Taburlar baskına uğramıştır. Türk birlikleri baskın sırasında esirler de dahil olmak üzere büyük kayıp verince kalanlar geri çekilmiş, daha sonra mürettep tabur hâline getirilmiştir. Öncü kuvvetten sonra harekete geçen ve General Johnston komandasındaki taarruz kuvvetinde yer alan Yeni Zelandalı piyadeler ise arazide dağılmış, yollarını kaybetmiş ve bu arada bazı Türk siperlerini ele geçirmişlerse de bu avantajdan yararlanamayarak Şahinsırt'ta beklemeye kalmıştır. Eş zamanlı olarak sol koldan Kocaçimen'e doğru ilerleyen İngiliz birliklerinden oluşan örtü kuvveti

de General Travers komutasında Damakçılık Bayırı'nı ele geçirmiş ve peşinden gelen General Cox yönetimindeki 4'üncü Avustralya Tugayı ile Hint Tugayından oluşan taarruz kuvveti yavaş hareket edebilmiştir. Yine bazı birlikler yolunu kaybetmiş, sabaha karşı Ağıl ve Asmalidere'nin güneybatı sırtlarında dağınık şekilde beklemeye başlamıştır. Bütün bu hareket sürerken Yeni Zelanda Atlı Piyade Alayı Komutanı Yarbay Bauchop ağır yaralanmıştır.

Conkbayırı'ndaki ilerleme bu şekilde devam ederken diğer taraftan Anafartalar Limanı'ndaki yoğun çıkarma ve ilerleme ile Kanlısirt, Cesarettepe ve hatta Güney Grubu bölgesinde de şiddetli çarpışmalar devam etmiştir. Bütün bu karmaşanın arasında Mustafa Kemal Bey, yaptığı gözlemler ve siperlerdeki birlik komutanlarından aldığı bilgiler neticesinde, İngilizlerin asıl hedefinin Conkbayırı olduğunu anlamıştır. 6/7 Ağustos gecesi 01.10'da yani çıkarmanın çok erken saatlerinde, kendi birliklerine *"durumun çok önemli olduğu, komutan ve subaylarından her zamankinden daha fazla uyanık ve fedakârca çalışma beklediğini"* bildirmiştir. Bu saatlerde aldatma taarruzları nedeniyle 9'uncu Tümen Kanlısirt tarafına yönlendirildiği için Esat Paşa, Yarbay Cemil komutasındaki ve Güney Grubuna bağlı olan 4'üncü Tümeni, Kuzey Grubu emrine almıştır. Cemil Bey 6/7 Ağustos gecesi saat 2.30'da Esat Paşa'nın yanına gelmiş ve aldığı emre göre birliklerini Kurudere, Kavakdere hattında tutması istenmiştir. 7 Ağustos sabahı saat

6.30'da 10'uncu Alayını burada bekletirken 11'inci Alayının iki taburunu ve iki makineli tüfeğini yeni bir emirle 19'uncu Tümene, kalan birliklerini de 144 rakımlı bölgeye göndermiştir. Güney'de bıraktığı 12'nci Alayı ise ancak saat 10.10'da Kuzey Grubu emrine girmek üzere yola çıkmıştır. Cemil Bey gece yarısı Esat Paşa'yı görmeye gelirken 9'uncu Tümen Komutanı Albay Kannengiesser ile karşılaşmıştır. Komutan, kendisine uyumaya gittiğini söylemiştir. Ayrıca Esat Paşa da Cemil Bey'i yatakta karşılamıştır. Esat Paşa, Cemil Bey'e bilgi verirken 9'uncu Tümenin *"sağ cenaha"* sevk edildiğini ve *"Düşmanın sağ cenaha asker çıkardığını, Kanlısirt'ı zapt ettiğini, sol cenaha da asker çıkarabileceğini ancak henüz durumun aydınlanmadığını"* belirtmiştir. Gerek komutanların tavrı gerek ise kuvvetlerin yerleşimi aldatma taarruzlarının işe yaradığını, birliklerin bu mevkilere kaydırıldığını, henüz Conkbayırı'nın dikkatlerden uzak olduğunu göstermektedir.

Sonunda 7 Ağustos sabaha karşı, saat 04.20'de Esat Paşa'nın yanına çağrılan Kannengiesser, Kocaçimen Dağı-Conkbayırı hattını işgal ile görevlendirilmiştir. 9'uncu Tümen Komutanı, 25'inci ve 64'üncü Alaylara hareket emri verdikten sonra Conkbayırı'na gitmiştir. Kannengiesser daha sonra kaleme aldığı anılarında, saat 06.00'da Conkbayırı'na vardığını ve hiçbir yerde muharebe olmadığını belirtmiştir. Araziyi incelerken burada bir batarya birliği olduğunu görmüştür. Batarya komutanı uyumaktadır ve uyan-

dırıldığında gelişmelerden haberi yoktur. Bataryada 20 kişilik bir piyade takımı da vardır. Kannengiesser, önce batarya ile Anafartalar tarafındaki düşman kıtalarına ateş açtıklarını ama bir işe yaramadığını, sonra 500 metre kadar uzakta düşman piyadeleri gördüğünü ve bunlara da ateş açtığını belirtmiştir. Bu sıralarda 72'nci Alaydan iki bölük ile 14'üncü Alaydan 1'inci Taburun gelerek emrine girdiğini aktarmıştır. Buna karşılık 72'nci Alay birliklerinin verdiği raporda ise Conkbayırı'nı kastederek *"buraya geldiğimizde insan namına biri yoktu"* ifadesi yer almıştır. Bu çelişkili ifadeler Conkbayırı'nda 7/8 Ağustos tarihlerinde yaşanan karmaşanın ilk belirtileridir.

Kannengiesser'in bahsettiği birliklerin Conkbayırı'na gelişi, Mustafa Kemal Bey'in durumun ciddiyetini kavramasıyla gerçekleşmiştir. Düşmanın asıl hedefinin Conkbayırı olduğunu anlayan Mustafa Kemal Bey, bu birlikleri derhal bölgeye yönlendirmiştir. İlk olarak kendi emrine girmiş olan 14'üncü Alayın 1'inci Taburunu iki bölüğüyle Düztepe'yi ve diğer iki bölüğüyle de süratle Conkbayırı'nı tutması için yola çıkarmıştır. Ayrıca Kabaksirt ve Sazlıdere'nin güney yamaçlarında bulunan 72'nci Alaydan 1'inci Taburun iki bölüğüne de Şahinsirt istikametinde yürüyerek Sazlıdere membaı tarafından Conkbayırı'nı düşmana kapatması emrini vermiştir. 72'nci Alay Komutanı Binbaşı Mehmet Münir Bey, 19'uncu Tümen Komutanlığına saat 06.22'de bu birliğin görev yerini *"9 numaralı siperin sağ*

yanı” olarak bildirmiştir. Ancak diğer taraftan bölgeye giden birlik komutanı kılavuzun kendilerini yanlış yere getirdiğini, 9 numaralı siper değil de Conkbayırı’na çıktıkları gibi farklı bir bilgi de vermiştir.

Sabahın erken saatlerinde Conkbayırı’nı tutmak üzere yola çıkarılmış olan 14’üncü Alay 1’inci Tabur Komutanı Reşit Bey *“Şahinsirt’in düşman tarafından işgal edildiğini, Düztepe’den Conkbayırı’na doğru ilerleyen düşmana tesirli ateş edilebileceğini, bu nedenle iki bölüğüyle yan ateşi icra ettiğini, sağ cenahlarında da 72’nci Alay’dan iki bölüğün yine aynı düşmana ateş ettiğini”* bildirmiştir. Ancak bu durum Mustafa Kemal Bey’in hoşuna gitmemiştir. Çünkü 72’nci Alay bölükleri uygun yerde ise de Reşit Bey’in aldığı emir Conkbayırı’na gitmesidir. Burada lüzumsuzca vakit geçirmektedir. Bu nedenle saat 6.10’da Reşit Bey’e iki bölüğü Düztepe’de bırakıp, diğer iki bölükle derhal Conkbayırı’na gitmesini emretmiştir. Çok kısa süre sonra Düztepe’de kalan iki bölük de Conkbayırı istikametine gönderilmiştir. Sonunda saat 08.05’te Reşit Bey *“taburuyla Kurt Geçidi dâhil olmak üzere Conkbayırı’nı seyrek avcı hatıyla işgal ettiğini, 72’nci Alay bölüklerinin de kendisinin solunda bulunduğunu, bu birliklerin 9’uncu Tümen Komutanı emriyle kendi komutasına verildiğini ve 19’uncu Tümenle Conkbayırı arasında irtibat kurmakla görevlendirildiğini”* bildirmiştir. 72’nci Alay Komutanı da saat 08.10’da *“birinci taburumuzun iki bölüğü*

tarafından Conkbayırı tutulmuş, mevzi alınmıştır” cümlesiyle birliklerinin durumunu bildirmiştir. Bu arada 19’uncu Tümen den bir istihkâm bölüğü de destek olmak üzere Conkbayırı’na yollanmıştır. Kannengiser görevlendirmeleri yaptıktan sonra, 19’uncu Tümen tarafına gitmek üzere yola çıkmışken saat 08.00 civarında göğsünden vurulmuştur. Harp sahasından çekilmek zorunda kaldığı için komutayı, kurmayı olan Binbaşı Hulusi Bey’e bırakmıştır. Bu birlikler, destek kuvvet yetişinceye kadar canları pahasına Conkbayırı’nı tutmaya çalışmıştır. Bölgeye ilk olarak saat 9.30 civarlarında 25’inci Alay, öğleden sonra ise 64’üncü Alay gelebilmiştir. Saat 11.30’da Kuzey Grubundan gelen bir emirle bölgedeki bütün kuvvetlerin komutası Cemil Bey’e verilmiştir.

Conkbayırı’nda bir yandan yerleşim, bir yandan da çarpışmalar sürerken İngilizler saat 10.15 civarında gemilerden ve karadan şiddetli bir top ateşi başlatmıştır. Auckland Piyade Taburu bundan faydalanarak hücumla geçmek istemiş ama sonuç alamamıştır. Gün içinde bir kez daha Türk siperlerine yaklaşmaya çalışılmış, hatta 200 metreye kadar yaklaşmış ama yine büyük bir dirençle karşılaşarak geri püskürtülmüşlerdir. Hatta 25’inci Alay ve 14’üncü Alay 1’inci Tabur askerleri çekilen Anzakları kovalamıştır. Bu denemelerde Auckland Taburu büyük kayıp verince General Johnston gündüz hücumla kalkmaması gerektiğini anlamıştır. Bu sırada General Cox da ayak bileğinden vurulmuştur.

Conkbayırı’ndaki az sayıda Türk birliğini desteklemek üzere Bigalı’dan 12 makineli tüfek getirtilmiş, bunlar arazinin önemli noktalarına yerleştirilmiştir. Johnston, Godley ve hatta asıl taarruzu yapması planlanan Wellington Taburunun Komutanı Yarbay Malone, hücumun gündüz yapılmasını kararlaştırdı. Saldırı 8 Ağustos 1915 sabaha karşı yapılmak üzere ertelenmiştir. Ancak 7 Ağustos akşamı önemli bir gelişme yaşanmıştır. Saat 22.10’da Anafartalar Grup Komutanlığı kurulmuştur. Cemil Bey, kendine bağlı bütün birliklere beraber bu yeni kurulan Grup Komutanlığı’nın emrine girmiştir.

8 Ağustos sabahı İngilizler tarafından açılan büyük bir bombardımanla taarruz başlamıştır. Conkbayırı ateş topu hâline gelmiştir. Sonrasında piyade ateşi ve müthiş bir boğuşma hâlinde savaş devam etmiştir. Yarbay Malone komutasındaki Wellington Piyade Taburu, Şahinsirt tarafından Conkbayırı’na ulaşmaya çalışmıştır. Onları arkadan İngiliz birlikleri olan Glochester ve Welch Taburları ile Maori Müfrezesi takip etmiştir. Wellington Taburu askerleri kargaşadan istifade ederek 25’inci Alayın haberleşme siperi olarak kullandığı Sazlıdere membaı üzerinde kalan sığ bir sipere girmiştir. Bu siperde birkaç saat kalabilen Yeni Zevalandalılar için bu bile büyük bir başarı olmuştur. Çünkü bu mevziden boğaz görülebilmektedir ve bu durum İngilizlerde neredeyse boğaza hâkim olunduğu etkisi bırakmıştır. Hatırat ve resmî tarih yazımlarında bu durumu uzun

uzun anlatmışlardır. Wellington Taburu, 64'üncü Alay ve 14'üncü Alay 1'inci Taburun karşı atağıyla büyük bir mücadele sonucunda bu siperden çıkarılmıştır. Fakat siperin hemen arkasındaki yamaçta tutunabilmişlerdir. Bu olay Türk askerini de çok etkilemiş ve hatıralara “*düşman İstanbul'un kiledini kırdı*” sözleriyle yansımıştır. Çünkü Türk askeri de Conkbayırı'nı İstanbul'a giden yolun kilidi olarak görmektedir. Bu nedenle boğaz boğaza bir mücadele verilerek siper geri alınabilmiştir. Günün ilerleyen saatlerinde Kurmay Hulusi Bey ve 25'inci Alay Komutanı Nail Bey yaralanmış, Wellington Taburu Komutanı Malone ölmüştür. 760 kişilik Wellington Taburu 70 kişi kalmıştır. Akşamüstü diğer Yeni Zelanda birliklerinden takviye gelmiş ancak büyük kayıplar nedeniyle çarpışmalar devam edememiştir.

İngiliz ordusunun çoğunlukla İngiliz ve Hint tugaylarından oluşan sol taarruz kolunda da işler umdukları gibi gitmemiştir. Taarruz kuvveti olan 4'üncü Avustralya Tugayı yolunu şaşırp Türk birliklerinin ateşiyle büyük kayıp vererek yeterince ilerleyememiştir. Besimtepe'ye taarruz edecek olan birlikler ise Abdurrahman Bayırı tarafında bulunan Türk birliklerinin, özellikle de bir gün önce baskına uğrayıp büyük kayıp vermiş 14'üncü Alayın 2'nci ve 3'üncü Taburlarının ateşi altında durmak zorunda kalmıştır.

Bu arada bölgedeki Türk komutanlar arasında devamlı değişiklikler olmaktadır. Akşamüstü Yarbey Potrich, 9'uncu Tümen

Komutanlığına atanınca Cemil Bey cepheden ayrılmıştır. Ayrıca Anafartalar Grup Komutanı Feyzi Bey'in hiç etkin olmadığı görülünce bu komutanlık 19'uncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal'e verilmiştir. 8 Ağustos günü akşamüstü, 5'inci Ordu Komutanının Kurmay Başkanı, Liman Paşa adına durumu öğrenmek ve görüşlerini sormak üzere Mustafa Kemal'i aramıştır. Mustafa Kemal Bey, Conkbayırı'ndaki durumun hassasiyetini, boşa vakit harcamamasını yoksa bir felaketle karşılaşılacağını anlatmış, Anafartalar'a çıkarılan düşman kuvvetini de dikkate alarak sevk ve idareyi birleştirmek gerektiğini söylemiştir. Çare olarak bütün kuvvetlerin kendi emrine verilmesini istemiştir. Kurmay başkanının “*Çok gelmez mi*” sorusuna “*Az gelir*” cevabını vermiştir. Bu görüşme sonrasında Anafartalar Grup Komutanı olan Mustafa Kemal Bey, 8 Ağustos gecesı 23.30'da gelen emirle 19'uncu Tümen komutanlığını devretmiş ve Çamlıtekke'deki Anafartalar Grubu Karargâhı'na doğru yola çıkmıştır. Bu yolculuğunu “*dört aydan beri ilk defa bir dereceye kadar temiz hava teneffüs ediyordum... Arıburnu muntıkasında insan cesetlerinin kokusuyla hava kimyevi özelliğini kaybetmişti*” sözleriyle anlatmıştır. Diğer yandan Albay Ali Rıza komutasındaki 8'inci Tümen de Kuzey Grubu emrine girerek Conkbayırı'na sevk edilmiştir. 8/9 gecesı Mustafa Kemal Bey'in Anafartalar'a geçtiği saatlerde Ali Rıza Bey, 24'üncü Alayın iki taburuyla Conkbayırı'nda bir taarruza kalkışmış ancak başarılı olamamıştır.

9 Ağustos sabahı, İngiliz topçusu Conkbayırı'na yoğun bir ateş açmış ve 24'üncü Alaya büyük kayıp verdirmiştir. Bu moral bozukluğu ve kuvvet azlığı nedeniyle Ali Rıza Bey 23'üncü Alayın iki taburunu da Conkbayırı'na çekmiştir. Yeniden bir taarruza girişilmiş ancak bu da başarılı olamamıştır. Sol koldaki İngiliz birlikleri de gerek yine yolu şaşıarak gecikmeleri gerek ise Besimtepe'ye ulaşanların Türk topçularının ateşiyle geri çekilmek zorunda kalmaları ve hatta Damakçılık tarafından karşı taarruzun başlaması gibi nedenlerle hücumlarını durdurmak zorunda kalmıştır. 9 Ağustos günü saat 15.14'te verilen bir emirle 8'inci Tümen de Anafartalar Grup Komutanlığının emrine verilmiştir. Böylece Conkbayırı'ndaki komuta karışıklığına bir son verilmiştir.

6 Ağustos akşamından 8 Ağustos akşamına kadar Conkbayırı-Kocaçimen hattında yaşanan mücadele bu şekilde sürerken diğer yandan İngilizlerin yeni ordusu Anafartalar tarafından çıkarma yapmış ve Pınartepe, Mestantepe, Kireçtepe gibi önemli mevzileri zapt ederek ilerlemiştir. Bu nedenle 9 Ağustos'ta, Conkbayırı ve Besimtepe tarafında mücadele sürse de Türk ordusunun asıl taarruzu Anafartalar bölgesinde olmuştur. Bu taarruz, Birinci Anafartalar Muharebesi adıyla anılır. Bölgeyi destekleyecek olan 7'nci ve 12'nci Tümenlerin önce 8 Ağustos sabahı, sonra ertelenerek 8 Ağustos akşamı bir hücum başlatması planlanmıştır. Ancak Tümen komutanları askerlerinin çok yorgun ve eksik sayıda olduğunu

belirtince Anafartalar Grup Komutanı Feyzi Bey de tümen komutanlarına hak vermiş ve taarruz 9 Ağustos sabahına ertelenmiştir. Bu kararı tasvip etmeyen 5'inci Ordu Komutanı Liman Paşa, Feyzi Bey'i görevinden almış, yukarıda bahsi geçen telefon konuşmasından sonra yerine Mustafa Kemal'i atamıştır. Benzer şekilde İngilizler de yorgunluk ve susuzluk gibi benzeri bahanelerle daha ileriye gidememiş, yapacakları taarruzu 9 Ağustos sabahına ertelemiştir. Mustafa Kemal, Grup Komutanı olduğunda bir gün önce Mestantepe ve Damakçılık tarafını tutmakla görevlendirilen 7'nci ve 12'nci Tümenler için verilmiş taarruz emrinin aynen uygulanacağını bildirmiştir. Böylece iki taraf da taarruz planlarken Türk birlikleri daha önce hücumu geçerek İngiliz taarruzunu kırmıştır. Bu hücumun asıl amaç ve sonucu, düşman kuvvetinin Kocaçimen Tepe'ye ulaşarak Conkbayırı bölgesine destek olmasını engellemek olmuştur. Mustafa Kemal Bey kararını "Conkbayırı'nı elinde bulunduran düşman bugün orada faaliyetine devam edebilseydi şüphesiz durum bizim için tamiri zor bir şekil alırdı" sözleriyle açıklamıştır.

10 Ağustos 1915 Conkbayırı Muharebesi

Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal, 9 Ağustos günü Birinci Anafartalar Muharebesi'ni başarıyla sonuçlandırdıktan sonra, 9/10 Ağustos gecesi birliklere tahkimat emri verip Conkbayırı'na geçmiştir. Çünkü asıl tehlikenin bu bölgede oldu-

ğunu ve ciddi tedbir alınması gerektiğini düşünmüştür. Bu yolu Süvari Asteğmen Zeki Bey ile beraber, dörtlü almak durumunda kalmışlardır. Çünkü bir yandan hızla Conkbayırı'na ulaşmak isterken, bir yandan da İngiliz Hava Kuvvetlerine ait uçakların bombardımanına hedef olmamaya çalışmışlardır.

Mustafa Kemal, Conkbayırı'na geçmeden önce Liman Paşa ile görüşerek bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Liman Paşa'nın, 7'nci Tümen mevkisinden düşmanın yan ve gerisine taarruz etme teklifinin olumsuz taraflarını gören Mustafa Kemal Bey, Conkbayırı'nda doğrudan düşman üzerine taarruz edilmesini uygun görmüştür. Karargâha varan Mustafa Kemal öncelikle, elinde bulunan birliklerin durumunu gözden geçirerek bir durum değerlendirmesi yapmıştır. İngilizlerin ilk taarruzunda mıntıkada sadece 14'üncü Alay bulunduğu düşmana karşı koyarken çok zayıt vermiş ve enkaz hâline gelmiştir. Daha sonra gelen 25'inci ve 64'üncü Alaylar da 7/8 Ağustos günlerindeki çarpışmalarda yine çok zayıt vererek dağılmıştır. 8/9 Ağustos gecesi 8'inci Tümenin 24'üncü Alayı diğer alaylardan kalan birlikler ile düşmana taarruz etmeye çalışmış, düşmanı tamamen atamamışsa da Conkbayırı platosunun tümüyle işgaline engel olmuştur. Ancak Conkbayırı'nda hâlâ düşman bulunmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri cepheye yığılan kuvvetlerin amaca uygun şekilde, tek elden yönetilememesidir. Conkbayırı'ndaki kuvvetlerin bir

kısmı 19'uncu Tümen, bir kısmı Kuzey Grubu emrindedir. Ayrıca cephe 4'üncü ve 8'inci Tümenler olarak da bölünmüştür. Bu düzensizlik cephedeki birlikleri karma-karışık hâle getirmiştir. Hâlâ eldeki asıl kuvvet olan 24'üncü Alay Conkbayırı-Şahinsirt hattında düşmanın 20-30 adım karşısında muharebeye devam etmektedir. Hemen arkasında henüz çatışma ile yıpranmamış 23'üncü Alay bulunmaktadır. Atatürk bu incelemeden sonra birlik komutanlarına dağılan kuvvetlerini toparlamaları ve son bir gayret ve fedakârlık göstermeleri emrini vermiştir. Her ne kadar sert ve kayalıklı arazi yapısı, dik yamaçlar, bunlara ilaveten İngiliz topçu ateşi işi çok zorlaştırıyorsa da askerler son bir güçle toparlanmaya çalışmıştır.

Mustafa Kemal, 8'inci Tümene destek olmak üzere gelen 28'inci ve 41'inci Alaylarla beraber 10 Ağustos sabaha karşı düşmana taarruz edeceğini bildirmiştir. Ancak bu arada 8'inci Tümen Kurmayı Galip Bey görüşlerini sunmak üzere izin istemiştir. Galip Bey'e göre "iki gündür taarruz edildiği hâlde başarılı olunamamış ve çok zayıt verilmiştir. Perişan hâldelerdir" ve Galip Bey "Destek olacak alaylardan da sadece biri gelmiştir, öteki daha ortada yoktur. Bir alayın desteğiyle yapılacak bir taarruzun başarıya ulaşamayacağı" kanaatinde. Bu görüşler elbette ki mantıksız değildir. Ancak Mustafa Kemal, düşmanı şiddetli ve seri bir baskınla yeneceğine inanmıştır. Çünkü büyük küçük pek çok komutanla görüşmüş, hepsinde moral ve metanet olduğunu görmüştür.

Hücum kararını verirken kuvvet miktarının çokluğuna güvenerek değil, dikkatli ve fedakârca bir sevk ve idare yapmak için bizzat kendisi başında bulunmak istemiştir. Bu sebeple 8'inci Tümen Komutanı ve Kurmayına, 41'inci Alay gelmese bile taarruza geçileceğini bildirmiştir. Cephedeki son düzenlemeye göre Düztepe'den Abdalyarı'na kadar olan mevzide sırasıyla; 10'uncu Alay, 28'inci Alay, 14'üncü Alay 1'inci Tabur, tam merkezde olacak şekilde önde 23'üncü (arasında 64'üncü Alay, 72'nci alaydan iki bölük de bulunmaktadır) ve arkasında 24'üncü Alaylar, 33'üncü Alay 1'inci Tabur, 25'inci Alay olarak konuşlanılmıştır. 41'inci Alay gecikeceği için ihtiyatta kalması planlanmıştır. Bu taarruzun asıl kuvveti, 8'inci Tümenin 23'üncü ve 24'üncü Alayları olmuştur. 9 Ağustos gecesini saat 22.20'de verilen taarruz emrinde 8'inci Tümenin kendine katılan yeni kuvvetlerle beraber Conkbayırı-Şahinsirt'taki düşmanı püskürtüp geriye süreceği bildirilmiştir. Diğer tümenler başlangıçta piyade ve topçularıyla ateş etmeyip 8'inci Tümenin hücumundan sonraki taarruzunu kolaylaştırmakla görevlidir. Kısaca hücum top tüfek ateşi olmadan, sessizce süngü hücumu şeklinde yapılacaktır.

Hücum saati olan 04.30'dan bir süre önce Mustafa Kemal ile doğru gitmiş, hücum hattının önüne geçerek askeri teftiş etmiştir. Bu sırada askerle *"Düşmanı mağlup edeceğimize şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Önce ben ileri gideyim. Siz, kırıbaçımı işaret verdiğim zaman hep birden*

atılırsınız" sözleriyle biten kısa bir konuşma da yapmıştır. Atatürk askerini teşvik etmek için en önde kırıbaçıyla hücum işaretini verdikten sonra asker *"Allah Allah"* sesleriyle ileri atılmıştır. Hücum baskın şeklinde yapıldığı için asker tek bir kurşun atmadan sadece süngüleri ve kılıçlarıyla harekete geçmiş ve İngiliz siperlerine dalmıştır. Boğaz boğaza geçen dört saatten sonra Conkbayırı zirvesi de dâhil olmak üzere bölge düşmandan temizlenmiştir. 23'üncü Alay askerleri İngilizlerin peşine düşmüştür. Yarbey Bey Cemil, Türk askerinin tepeden aşağı doğru kaçan düşmanı uçarcasına kovaladığını anlatmıştır. Ağıl'a kadar giden askerler burada General Baldwin komutasındaki 38'inci Tugay askerleriyle bugüne kadar Gelibolu'da yapılmış en şiddetli süngü muharebesini vermiştir. Bu çarpışma sonucunda Baldwin ve Kurmay Başkanı ölmüştür. Böylece Ağıl da ele geçmiştir. Bu sırada 28'inci Alay Şahinsirt'a doğru ilerlemiş ancak bir kısmı İngiliz topçusunun ve makineli tüfeklerinin ateşiyle duraksamak zorunda kalmıştır. 9'uncu Tümen birlikleri de kendi karşılarında yer alan kuvveti geri sürerek yamaçtan aşağı atmış ve Çamcık Pınarı sırtlarını ele geçirmiştir. Bu durumda tamamı ele geçirilemediğinden en tehlike arz eden bölge olarak Şahinsirt kalmıştır. Burayı da almak üzere 19'uncu Tümen birlikleri tarafından bir taarruz düşünüldüyse de Grup Komutanlığından taarruzun durdurulduğunu ve bulunulan hattın tahkimini bildirdiği haber alınınca bu taarruzdan vazgeçilmiştir. Asker sekiz saat boyunca düşmanla boğaz boğaza

mücadele etmekten yorulmuştur. Ayrıca İngilizlerin göz açtırmayan ateşi de geriden verilebilecek desteği engellemektedir. Bu nedenle saat 12.15'te taarruz durdurulmuş, Conkbayırı ve Şahinsirt'ın batıya hâkim noktası daima elde bulundurulacak şekilde tahkimat emri verilmiştir. Böylece Şahinsirt tam olarak ele geçirilemediyse de Conkbayırı dâhil olmak üzere bölge düşmandan temizlenmiş, savunma hattı 500-800 metre ileri alınarak güvence sağlanmıştır. İngilizler gece olunca Şahinsirt'tan bir taarruz denemesinde bulunmuş ama geri püskürtülmüştür.

Muharebenin en önemli olaylarından biri gözetleme yerinden hiç ayrılmayan Grup Komutanı Mustafa Kemal Bey'in bir şarapnel parçasıyla sağ göğsünden vurulması olmuştur. Ancak göğüs cebinde bulunan saat paramparça olduğu hâlde Mustafa Kemal'e bir zarar vermemiştir. Sadece bir kan lekesi bırakmıştır. O anda yanında olan 64'üncü Alay Komutanı Servet Bey, Mustafa Kemal'in elini göğsüne götürdüğünü fark etmiştir. Servet Bey'in heyecanını sezen Mustafa Kemal ona *"sus, ses etme"* anlamına gelecek şekilde işaret etmiştir. Çünkü askerin moralinin bozulmasını istemiştir. Mustafa Kemal Bey daha sonra parçalanmış bu saati, bir hatıra olması için Liman Paşa'ya hediye etmiştir. Çok duygulanan Liman Paşa da karşılık olarak kendi saatini vermiştir.

6 Ağustos'ta başlayan, 10 Ağustos'ta kontrol altına alınabilen bu İngiliz harekâtı toplamda 20.000 Türk askerinin zayıyatına

neden olmuştur. Sadece Conkbayırı'nda 9.200 asker kaybedilmiştir. İngiliz kayıplarının ise 12.000 olduğu ifade edilmektedir. Bu çok zayıflatıcı ancak diğer taraftan İstanbul'un güvenliği için çok önemli muharebenin İngilizler tarafından kaybedilmesinin nedeni, Anafartalar tarafından destek gelmemesi olarak gösterilmiştir. Bu da Conkbayırı Muharebesi'nin kazanılmasında Birinci Anafartalar Muharebesi'nin önemini göstermektedir. Bundan sonra yine ağustos ayı içinde gerçekleştirilen İkinci Anafartalar Muharebesi ile İngilizler geri atılmış, kıpırdıyamaz hâle getirilmiş ve artık İngiliz ordusunun çekilme süreci başlamıştır.

Kaynakça

- Albayrak, Muzaffer. *10 Ağustos 1915 Conkbayırı Süngü Hücumu*. Çanakkale: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, 2015.
- Arslan, Ömer. *Conkbayırı Muharebeleri (6-10 Ağustos 1915)*. T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Askerî Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2021.
- Atatürk, Mustafa Kemal. *Anafartalar Muharebelerine Ait Tarihçe*. Haz: Suat Akgül, Hülya Toker, Sema Demirtaş. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Atatürk, Mustafa Kemal. *Arıburnu Muharebeleri Raporu*. Haz: Suat Akgül, Hülya Toker, Sema Demirtaş. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Bean, Charles. *The Story of Anzac*. V.II, Sydney: Angus and Robertson, 1941.
- Conk, Cemil. *Çanakkale Conkbayırı Savaşları Atatürk'ün Yaptırdığı Görülmemiş Yiğitçe Süngü Hücumu*. Ankara: T. C. M. M. V. Erkânıharbiye Umumiye Riyaseti Harb Tarihi Dairesi Yayınları, 1959.
- Çanakkale Muharebelerinde 19'uncu Tümen Cerideleri. C.VI, Haz: Nurcan Aslan, Arzu Tunç, Nuri Bayrak, Melike Gürler, F. Gökçen Tokeşer. Ankara: Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Karakaya, M. Mutlu. "8 Ağustos 1915 Tarihinde Conkbayırı'nda Türkler ve Yeni Zelandalıların Mücadelesi". *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (ATAD)*. 2021, Sayı:33; 93-122.
- Karakaya, M. Mutlu. *Çanakkale Savaşı'nda 14. Alay ve Mustafa Kemal Atatürk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2019.
- Oglander-Aspinall. C.F. *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askerî Harekâtı*. C.II, Haz: Metin Martı. İstanbul: Arma Yayınları, 2005.
- Tekşüt, İrfan; Ökse, Necati. *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (04 Haziran 1915-09 Ocak 1916)*. C.V, K.III, Ankara: Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Temizkanlı, Hasan Cevdet. *Kıyamet Koptuğunda: Hasan Cevdet Bey'in Çanakkale ve Doğu Cephesi Günlüğü*. Haz: Mutlu Karakaya. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2015.

Atıf

Karakaya, Mürvet Mutlu. "Conkbayırı Muharebeleri", Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2025.

Mürvet Mutlu Karakaya, "Conkbayırı Muharebeleri", Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş,

Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları
(ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul
2025.